

Vapenbilderna på Ulriksdals slott - en berättelse i sten

Ulriksdals slott från parksidan med huvudbyggnadens framträdande klocktorn, ett av de triangelformade gavelfälten, huvudingången och de två flyglarna i norr och söder.

Man blir nyfiken på vad stenen kan berätta

Fältherren och riksrådet Jacob De la Gardie lät bygga Jacobsdal i början av 1640-talet. Sonen Magnus Gabriel tog vid och med drottning Kristina som återkommande gäst förvandlade han slottsparken till "en av de mest rika och fängslande anläggningar, som någonsin skapats i vårt land", för att citera konsthistorikern Sten Karling. Änkedrottning Hedvig Eleonora köpte slottet 1669 och skänkte det 1684 till sin sonson Ulrik i doggåva. Prinsen avled efter knappt ett år men slottet har sedan dess burit hans namn och är fortfarande ett av de kungliga slotten.

Dagens slott är resultatet av flera till- och ombyggnader. Förändringarna speglar olika tiders stilideal. Sitt nuvarande utseende fick Ulriksdal på 1720-talet. Nytt var det brutna taket med sitt karakteristiska torn och "säkerligen tillkom även nu den låga gavelfronten över vardera långfasaden", enligt konsthistorikern Nils G. Wollin. Vad berättar vapenbilderna på dessa triangelformade gavelfält mot väster och öster? Som besökare blir man också nyfiken på de rikt dekorerade portalerna, den med vapenbild mot borggården och den utan mot Edsviken.

Följ med mig på en vandring genom tiden runt Ulriksdals slott. Vi börjar vid entrén mot Edsviken med historien om De la Gardieska vapnet som försvann. Sedan går vi runt slottet för att titta upp mot ett av de nämnda gavelfälten. Vi avslutar med att detaljstudera huvudingången mot borggården som ses på bilden ovan. På den här sidan av slottet lämnade Karl och Lovisa spår efter sig i mitten av 1800-talet, först som kronprinspar och sedan som kungapar.

Michael Karlsson, guide i Solna och Stockholm, www.frescatiutbildning.se, 2019

De la Gardieska vapnet som försvann

Nu står vi med Edsviken i ryggen och tittar på slottets fasad mot öster. Ingenting på slottets utsida påminner oss nu om De la Gardies tid på Ulriksdal. Författaren Octavia Carlén ger dock en viktig ledtråd när hon skriver att ”tvertigenom slottet är en bred gång, som förer till sjösidan, och äfven omkring stora slottsdörren å denna sida äro upphöjda ornamentsprydnader och öfverst prunkar De la Gardieska vapnet”. Det grevliga vapnet fanns alltså kvar så sent som 1863 då Carlén skrev sin bok om Ulriksdal. Varför togs det bort och när skedde det?

Här är det intressant att jämföra med Läckö slott som från 1615 ingick i Jacob De la Gardies nyinrättade grevskap i Västergötland. 1619 tillkom en sandstensportal mellan borggårdarna med hans vapensköld. Efter reduktionen i slutet av 1600-talet ersattes vapenskölden av riksvapnet. Det är ett exempel på hur en byggnad kan omformas på grund av samhällsförändringar.

Tillbaka till Ulriksdals slott. I samlingsverket *Slott och herresäten i Sverige* från 1971 nämns sjöporten som utfördes av den tyske bildhuggaren Marcus Hebel: ”Det återstår inte mycket av den en gång så rika stendekorationen på Jacobsdal. Det främsta monumentet är nu porten åt sjösidan med diamantrusticerande bågparti, arkitrav och kraftig vegetativ ornamentik samt upptill krönt av blomsterurnor, flankerande en nisch.” Texten kompletteras av ett fotografi med en intressant detalj. I nischen finns en medaljong med ett antikinspirerat manshuvud i relief. Medaljongen tillkom efter De la Gardies tid och har vid någon tidpunkt också plockats bort.

Sjöporten har alltså haft en utsmyckning som efter 1863 togs ner i samband med en av alla förändringar av slottsfasaden. Kanske förvaras både medaljongen och De la Gardieska vapnet i något magasin.

Porten mot Edsviken i öster är det som återstår av 1600-talets rikt utsmyckade slott. Ett tips! I Gamla stans portaler av sandsten finns stenhuggarkonstens hela repertoar av ornamentik fortfarande kvar med Svartmangatan 6 som ett fint exempel.

Karl XV som kronprins på Ulriksdal

Vi har nu gått runt slottet och står på borggården med parken bakom oss. Karl XV fick rätt att disponera Ulriksdals slott som kronprins 1856. Det kom att tydligt manifesteras i slottets exteriör. Enligt Peter von Knorring, slottsarkitekt på Ulriksdal från 1991 till 2008, hade gavelfälten från 1720-talet omgärdat cirkelrunda fönster. Dessa fönster ersattes i slutet av 1850-talet av ett alliansvapen som visar att det är kronprins Karl och kronprinsessan Lovisa som nu bebor slottet. De gifte sig 1850.

Karls favoritarkitekt Fredrik Wilhelm Scholander tog fram ett förslag till vidlyftiga ombyggnationer av slottet. I *Ulriksdal under 350 år* berättar konstvetaren Göran Alm att "kronprinsen och hans arkitekt drömde om att förvandla slottet till ett märkligt 1600-tals palats med en intressant blandning av nederländsk och venetiansk renässans". Det bör ha varit Scholander som även ansvarade för förändringen av de båda gavelfälten.

Spegelvänd följande beskrivning av gavelfältens alliansvapen - heraldikens regler säger nämligen att en vapensköld ska ses från bärarens sida. Alliansvapnet kröns av den öppna hertigkronan med Vasaättens vase. Vapenskölden är tvådelad. Det högra heraldiska fältet visar griphuvudet i Skånes landskapsvapen eftersom Karl var hertig av Skåne. Det vänstra heraldiska fältet visar det nederländska kungahuset Oranien-Nassaus lejon med ett uppåtriktat svärd i den högra ramen och ett knippe med sju pilar i den vänstra ramen. Lovisa var brorsdotter till Wilhelm III av Nederländerna.

Huvudbyggnadens två triangulära gavelfält mot väst och öst är identiska. Hertigkronan kröner alliansvapnet som upplyser oss om äktenskapet mellan Karl och Lovisa. Vassen i kronan kan tolkas som ett ankarjärn eller en sädeskärve.

Karl XV som kung på Ulriksdal

1859 efterträdde Karl sin far Oskar I och det var något som skulle synas när man som besökare gick in på borggården. Fredrik Wilhelm Scholander ritade en ny monumental slottsentré. En av Scholanders ritningar, som återfinns i *De svenska kungliga lustslotten* från 1899, visar en rikt dekorerad halvcirkelformad pelargång som bär upp en balkong med dörrar till riddarsalen och jaktsalen. Det mesta lämnade inte arkitektens skrivbord förutom förändringen av portalen som genomfördes i en renässansinspirerad stil.

1863 skriver Octavia Carlén att ”omkring och öfver stora dörren åt borggården till äro anbragta vackra ornamentsprydnader i upphöjt arbete, och öfverst synes svenska riksvapnet”. Det är en beskrivning som fortfarande stämmer. Portalen kröns av det stora riksvapnet. Vapensköldens högra fält består av två delar med tre kronor i det övre fältet och Folkungarnas krönte lejon i det nedre. Det vänstra heraldiska fältet visar det norska riksvapnet med lejonet som håller i en yxa. Sverige och Norge var i union 1814-1905. Hjärtskölden i mitten visar Bernadottes vapen med Vasaättens vase och furstendömet Ponte Corvo (den böjda bron) under en örn. Ponte Corvo ligger söder om Rom och tilldelades marskalk Jean Baptiste Bernadotte av kejsar Napoleon 1806. Med området följde en hertigtitel. Som nyvald kronprins av Sverige avstod Karl Johan 1810 från sitt italienska furstendöme, men den böjda bron finns fortfarande kvar i vapenskölden.

Porten mot borggården och parken ersatte alltså en äldre entré. Vi kan utgå från att den med heraldikens bild- och symbolspråk berättade om tidigare kungligheter på Ulriksdals slott. Hedvig Eleonora, Ulrika Eleonora d.y., Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika visade alla stort intresse för slottet. Så gjorde även Gustav III under en tid. Man kan gissa att de ville manifesteras sig själva och sin ätt genom att placera det pfalziska respektive det holstein-gottorpska vapnet på slottets utsida. Vapenbilder och andra utsmyckningar i sten eller stuckatur var ett kraftfullt och symboladdat medium. Dock, ett föränderligt sådant, som Ulriksdals slott är ett tydligt exempel på.

Porten mot parken kröns av det stora riksvapnet. Här står den öppen för att ta emot besökare som vill uppleva slottet från insidan.

Litteratur och källor

Alm, Göran, "Några glimtar från en 350-årig historia", i Björhem, Uno (red), *Ulriksdal under 350 år*. Carlssons (Stockholm 1995).

Bäckmark, Magnus & Wasling, Jesper, *Heraldiken i Sverige*. Historiska Media (Lund 2001).

Carlén, Octavia, *Ulriksdal, dess historia, samlingar och närmaste omgivning*. J. L. Brudins förlag (Stockholm 1863).

Geijer, Mia, *Makten över monumenten - restaurering av vasaslott 1850-2000*. Nordiska museets förlag (Stockholm 2007).

Hahr, August, *De svenska kungliga lustslotten*. Fröleen & Comp (Stockholm 1899).

Hallbäck, Sven Axel, *Läckö slott*. Riksantikvarieämbetet, Svenska fornminnesplatser nr 12 (Uddevalla 1978).

Karling, Sten, *Trädgårdskonstens historia i Sverige*. Albert Bonniers Förlag (Stockholm, 1931).

Larsson, Rikard, *Portalerna i Gamla Stan*. Bokförlaget Langenskiöld (Halmstad 2012).

Wollin, Nils G., "Ulriksdalsstudier", i *Samfundet S:t Eriks årsbok 1926*. Wahlström & Widstrand (Stockholm 1926).

von Knorring, Peter. *Mejlkorrespondens 2013*.

von Malmberg, Boo, "De kungliga slotten, 1. Ulriksdal", i *Slott och herresäten i Sverige*. Allhems Förlag (Malmö 1971).

Fotograf: Michael Karlsson.